

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

75.

TISZAESZLÁR

vérvádas világhírnevét nincs okom véka alá rejteni. És olyan hiú ábrándban sem ringathatom magam, hogy a mai falu élő emlékezete tollra kívánczó új ismereteket őrizhet.

Azzal a kalászt szedegető alázattal járom a múlt tarlóját, ahogy a valódi gyűjtő görnyed a háromszor fölgereblyézett gabonaföldeken. Tört kalászra sem lel, de elhullott szemeket sem talál.

Ötvös Károly védőügyvéd a 15 halálos váddal terhelt szerencsétleneket sikeresen megvédelmezte, szabadlábra helyeztette, s ezzel a Nagy pört véglegesen lezárta. Tapasztalatait kétkötetes könyvében a legapróbb részletekig leírja, tanulságait minden korok számára fölmutatja.

Írói figyelme folyónc tulajdonságait is új színekkel gazdagítja:

„A gyilkossági vád is megvolt. Igaz, hogy holttestnek nyoma se mutatkozott. Élhetett az az eltűnt lányka valahol erőben, egészségben. Elvihették magukkal kóbor cigányok is. Elbújdoshatott valaha maga a lány is. Vagy önként válhatott meg örömtelen életétől a Tisza hullámaiban. A víz néma. Nem is kíváncsi, nem is fecsegő. Nem árulja el, mi történik mozgalmas keblének mélysegeiben. A folyam nem ott adja ki halottjait, ahol azokat magába fogadta. S nem is akkor, amikor várják. A folyam nem engedelmeskedő szolgája se a hatóságnak, se a bíróságnak. Nem számít a becsületes megtaláló s a szerencsés felfedező jutalmára se. A zsidók tízezer korona jutalmat tűztek ki annak számára, aki az eltűnt lánykát élve vagy halva megkeríti. A Tisza lassú hullámai nem törődtek ezzel.”

A mi korszakunkban három derekas munka fölássza még a másfél éven át országot, világot izgalomban tartó pör tényanyagát, új adatokkal lámpázza körül.

Üres marékkal mégsem szaladhatok el. Könyvtárosi útmutatások révén jutok el Eszlár legjobb ismerőjéhez, Arday József nyugdíjas téveselnökhöz, aktív inszeminátorhoz. Tiszalök és Tiszaeszlár határában egyik közös vállalkozás állattelepén ismerkedünk össze. Fehér köpenye, fehér gumicsizmája, sapkája, derűsen komoly arca barátsággal fogad. Nem lepi meg, hogy nyeletlen farkó módjára vágódom be a szobájába. Széttárja két kezét, azt mutatva, hogy készen áll ismereteinek átadására, hogy a fekete háttas magnóm őt nem zavarja.

— Hol kezdjük? — kérdi.

— A falu nevének jelentéstartalma érdekelne.

— Minden fölmenő őszám itt élt. Sorsuk, a szavuk, az emlékezetük érde-

kelt mindig. Tőlük nem tudhattam többet, mint azt a találgatást, hogy Eszlár, akárcsak Oszlár valamikor élt jász vezérről kapta nevét, akinek e tájékon létezett a földje, szálláshelye.

Tanult emberektől hallottam, hogy valamelyik délszláv nyelvben Oszlár annyit jelent, mint számárhajcsár. Következtetésük szerint egykor számárhajcsárok települése lehetett a mi falunk. De hát mire kellett volna falunyi számárhajcsár az Árpádok korában? Hiszen az akkori haza területén alig tartottak ilyen állapot. Nem böcsülték sokra. S közben Oszlár, Eszlár nevű település Nógrádban, Somogyban, Pest és Borsod megyékben fölbukkan.

Sokkal hihetőbb, hogy Eszlár, Oszlár helyneveink a honfoglaláskor hozánk csatlakozott alá népcsoport létezését őrzik. Ahogy a nyelvtudósok mondják, sokféle nyelvfejlődési törvények útjain alakult át, sokféle szomszéd, s velünk lakó nép szavajárása szerint fejlődött vagy homályosodott el jelentése, alakja. Mai hitünk szerint annyi Eszlár, hogy alá. Magas iskolát végzett, falu múltját szerető fiam keresgélésének révén tudom, hogy Eszlár első írásos fölbukkanását az 1220-tól a Várad Regestrum őrizte meg különböző alakváltozatokban: Uzlári, Úszlár, Oszlár, Ozlár, Azlár, Aszalár, Azulár. Mindnek a jelentése osztét, jász, alá. Ennél régebbiek vágyunk. A határunkban levő Baszhalmon folytatott ásatások leletei őskori települések tárgyi bizonyítékait tárták föl, és római császárság korabelieket. A becses tárgyak az akkori nevét eltitkolják. Nem tételezhetem föl, hogy elődeink a Tisza elől menekültükben, a régi lakóhelyeik földjében felejtették volna falujuk nevét.

A múlt században, a szabályozatlan Tisza gyakran elkergette Eszlár lakóit. A maiak 100 év után is sóhajtoznak a régi udvaruk, kertjük, lankás házhelyeik után. A mostani helyünkön 1890 óta élünk. A Nagy pör lezárása után 4 évre, 1888-ban a Tisza elsöpörte az egész falut, 2700 lélek lakta akkor.

A vak sötétségben botorkálók azt lelkezték, az ártatlan zsidók meghurcoltatásáért, oktalan sanyargatásáért Isten így söpörte le a Tisza vízkorbácsával arcáról azt a régi falut.

— Azóta kicserélődött? A régi vakság is eltemetődött?

— A korszak is változott.

— Ne haragudjon, nem akarok én sem ellenkezni, sem számon kérni. De egy második háború idején Eszlárról Szegedre származott, máig ott élő ismerősömtől hallottam, hogy az említett árvíz utáni új faluba is átköltözött a vak fanatizmus, amely táptalaja tud lenni a halálba kergető mētelynek. Szerinte a harmincas években itt még a szekta vallási fanatizmusában egy ember keresztthalált vállalt abban a hitében, hogy a világot megváltja, s harmadnapra föltámad, ahogy a názáreti Jézus. A processzióra nem került sor, csendőri bölcsesség vetett véget a nyilvános keresztrefeszítés eltökélt szándékának.

Maradt a nagy pörrel szított ellenérzésekből a negyvenes években ránkövetkező zsidóüldözéshez is mérgező anyag.

— Nézze író úr — így Arday József —, én olyanról nem beszélek, amit nem láttam, nem olvastam. Annyi azonban igaz, hogy a negyvenes évek zsidóüldözésében is szóltak újságok és könyvek az eszláriakról. De hát anélkül is kiűrtették sok ezer faluban a halálosan mérgezett poharat velük. A nagy pör idején 24 zsidó család élt itt. A negyvenes évek idején sem több. Elhurcolásukból néhányan tértek csak haza. Imbolyogva jöttek, mint az árnyékok. Megcsókolták a falujuk földjét, házuk küszöbét. Elmentek. Legénykori barátaim közül is kettő. Mogyorós Laci meg Imre. Laci Pesten él, minden évben talál-

kozunk, Imre kivándorolt Izraelbe. Egyedül Zsigmond Ernő települt le újra a faluban. Lisztlerakattal babrált haláláig.

De hát mintha más tekintetben sem szeretett volna ránsütni a nap. A falu határához tartozó közel hétezer hold grófok és nagybérlok birtokában, kezelésében terülközött. A kisgazdálkodó tulajdonában néhány száz hold maradt.

Szüleim pár hold saját, s pár hold bérleten gazdálkodtak. Paraszt embernek születtem. Szerettem a földet, a rajta élő állatokat, a velük való bánást. Nem is képzeltem magam másnak, mint földművesnek. Megnősültem, s őseimtől örökölt hagyományok között éltem, 7 évig gazdálkodtam, amikor bekövetkezett a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Magam is tiltakoztam ellene minden erőmmel, ahogy csak bírtam. Én is úgy féltem az újtól, mint sok százezer más hozzám hasonló paraszt. Nemcsak rossz hírek alapján. A falunkban két tszcs is kínlódott itt az ötvenes évek eleje óta. A Petőfi és a Győzelem. De azok talán csak azért vergődtek a szemünk láttára, hogy pontosan tudjuk, mitől félünk. Tiltakozásunk, ellenérzésünk nem csapott át valami romboló, kártékony cselekménybe.

Okosan tiltakoztunk. Az agitátorok okosan szorongattak bennünket. 1960 kora tavaszán beléptem a Petőfibe. Azt erősebbnek láttam a másiknál. Már voltak épületei, dologra elszánt emberei, s mi újak is úgy néztünk szemébe a ránk következő éveknek, hogy ebben az újban legalább annyira meg tudjunk élni, mint a sajátunkban, ha nem jobban. De én, nem egyedül, az alakuló gyűlésen is tiltakoztam. S az olyan jól sikerült, hogy négy évre megválasztottak elnöknek. Azzal: csináljam, ha olyan jól tudom, hogy nem szabad csinálni. Azután, mert valamit elértünk, még négy évre megválasztottak. Titkosan. Ki lehetett volna buktatni. Az elnöki tisztségben megszerzi az ember az ellenségeit. Ellensége az énekesmadárnak is van, tudjuk. Hát még az embernek, aki embereket kormányoz!

Akármiilyen eredményeket is értünk el, az állandó feszültséget, a főlősleges erőpocsékolást meguntam. Kilenc év után lemondtam. Tiszalökre kerültem a Rét és Legelő Gazdálkodási Vállalathoz igazgatónak. De két év múlva átszervezték a gazdaságot 6 téesz közös szarvasmarha-tenyésztő vállalatának. Üzemágazatvezetővé tettek. Akkor az ilyen beosztás érettségihez volt már szabva. 46 éves koromban érettségiztem Debrecenben.

A változás követelményei szerint igyekeztem élni, föladatomnak megfelelni. A véremlen lehetett a parasztizálás, s az új kor követelményeihez való igazodás. Pásztor, Juhász, Arдай, Liszkai őseim adottságai kormányoskodtak gondolkodásomban. Megfontolni minden lépést, megkérdőjelezni mindent, de a fölismert szükségszerűséget üstökön ragadni!

A telep harmadik átszervezése során is maradhattam volna vezetői beosztásban, de nem volt már kedvem hozzá. Kisebb emberi létszámmal, ekkora állatállományú telepet kormányozni, olyan nagy teher, mintha újra a téeszben elnökösködnék. Azt nem vállaltam, de egy ténylegesítő tanfolyam után az inszeminátori munkát örömmel. Az állatokat mindig kedveltem, azt hiszem, tudtam is velük bánni, eredményekre jutni. Megfelelőnek tartottam a nyugdíjg való időmben.

A mai munkám létezéséről, a mesterséges megtermékenyítés egyáltaláni létezéséről 1942-ben hallhattunk először. A második világháború utáni években hazánkba is eljutott a módszer, de azzal csak állatorvosok élhettek, és csak a nemesebb lovak köreiben alkalmazták. Szerényebb méretekben ma is

így áll a helyzet. És jó megoldás ez, mert a nagy értékű tenyészállatok révén így több utódot lehet létrehozni, mintha természetes úton termékenyítenék. Ezzel a módszerrel az állatállomány átcserélődik, fölfrissül, jó tenyészhatásúvá válik.

Nekünk bikánk nincs. Mélyhűtött spermát rendelünk. Némelykor a bika már nem is él, csak a magja. Ismerjük számunkra hasznos tulajdonságait, örökítőképességét, kiválasztjuk a nekünk szükséges adottságok szerinti apát. Tejre megyünk a tenyésztésfejlesztésünkkel. Spermabankok működnek Debrecenben, Szombathelyen. Évente egy-egy bika magját használjuk. Ezzel kb. egyivású utódokra teszünk szert. Így kötjük a spermabankokkal a szerződést a kívánt mennyiségre.

Az apaállatot egész életében műtehénre ugratják. Igazi tehénnel soha életében nem találkozik szegény. Egy bika egy ugrásra 5-600 adag termékenyítő spermát lead. Azt a bank mínusz 126 fokon tárolja, szállítja. Hetenként kétszer, háromszor ugratják. Másfél éves korában a bika már ivarérett, és legénykedhet, ameddig a két hátsó lábára tud állni, azaz, míg fel tud ugrani. Olyan tízéves kora körül számít öregnek. De az életkoruk egyedenként változhat, a tehetségükkel együtt.

A tehenek ivarozása háromhetenként jelentkezik. A kiválasztottakat az elkészített maggal és eszközzel megtermékenyítjük. Nem lehet öröms, de nem is fájdalmas a ... Nem minden termékenyítés után következik be a fogamzás. Olyan ötvenszázalékos eredmény már jönnek mondható. Az eredményesség három hét után mutatkozik. A tehenek kihordási ideje 285 nap. Egész évben szülehetnek az utódok. Nincs korlátozás, mint régen a lovaknál, hogy azokat tavaszi füvekre ellették. Legelőre, friss zöld fűre, hogy az elválasztott csikó tudjon harapni belőle.

— Az inszeminátornak pajzán vicceket mondanak-e?

— Nem tudok efféléről. Komoly foglalkozás, és én komolyan is veszem. Öregnek becéznek, de hát nem is vagyok már éppen fiatal, de az öreg nem a koromat célozza, az öreg valami nagyot is jelent. Öreg krumpli azt jelenti nagy, öreg harang, ugyancsak azt. Nagy. De ez nem vicc. Olyat nem tudok.

— Mondok én, ha nem sértem meg.

— Ugyan!

— Bajmokon hallottam egy állatorvos barátomtól, hogy amikor még ő járt ki inszeminátori feladatokkal a falusi gulyákhoz, hát egy ízben elvégezte az elvégzendőket, csöndes szavú segédmotorján robogott hazafelé a pusztai kacskaringós úton. Egy kanyarnál lecsendesít, hallja az ösvényen a tehénpata csattogását. Hátranéz, akkor már egy piros-tarka üsző lefékezve, előrenyújtott nyakkal elbődítette magát:

— Doktóóór, csak egy csóóóókot!

— Ezzel is többet tudok. Valami igazság létezik benne. Azt én is tapasztalom, hogy amelyik tehenet én termékenyítettem, az engem hosszú hónapokon át megismer. Ha bemegeyek az istállóba, rámbődít, követ a tekintetével, ha közelébe megyek, megnyalja fehér kabátomat. Az üszők rám se hederítenek.

Előző tejelő állományunk a magyartarka. Most a Holstein-frizek divatoznak. Nagyobb tejhozamúak az előzőeknél, de hamarébb is kifulladásnak. Napi átlaguk 45 liter. Géppel fejtünk átlagban napi 550 darabot. Most hozadékosak, nyereségesek vagyunk. Voltunk ezzel a fajtával is veszteségesek. 1984-ben fordultunk nyereségre. Növeltük a hozadékot, csökkentettük a ráfordítást. Majdnem patikusi pontossággal mérjük ki az élelmüket, s a napirendjüket. Több

gulyára való marha él ezen a telepen. Egy-két gulya növendék, egy-két gulya a hízómarhának való. Néha a hizlaltakat nehéz eladni. Amikor a világ meg-bolydul, akadozik a kereslet. De a nyakunkon nem maradt még. Késleltetéssel találkozunk, amikor a kész göblyöket csak aszaltuk az átvételig.

Minden tehénnek neve van. Általában női nevek. Vagy más, kedves tárgyak, fogalmak neveit adjuk nekik. Mindig a törzskönyvek, az anya után megy az elnevezés. Hogy annak alapján is számon lehessen tartani az állat eredetét.

Találomra markolok ki a törzslapujkból néhány nevet: Fortuna, Kacér, Zerge, Anita, Manó, Vali, Leila, Füge, Lukrécia, Matil, Zsófi, Sári, Zafir, Melánia, Tarka, Csákó, Sugár, Tutaj, Lámpás.

A gondozók neveiken szólítják őket. És értik is, mert szólításkor kijönnek a gulyából, mozdulnak, arrébb állnak, fülelnek, odafordulnak a szóra. De sok gondozó nem a hivatalos nevet használja. Nem szeretik valamiért, hosszúnak, nem arra az állatra illőnek érzik. Cukornak becézi a Magdalénát, vagy Tükrösnek a Fortunát. De azt is érti a megszólított állat. Általában kétéves korukban kapják a nevüket. Élének vele közel húsz évet.

Egy-egy gondozóra harminc darab fejőstehén ellátása jut. Az ellés előtiekből, a száraz gulyából éppen hatvan gondozás vár egy emberünkre.

Az átlagfizetés havi 5-6 ezer forint körül mozog. Az eredményességtől függ, hogy mennyi. Elnök koromban sem kerestem jobban. Névlegesen igen, de hát akkor zsebből ment a reprezentáció. Az pedig nem kis kiadással, fejfájással, időtöltéssel járt. A sok utazás, idegenben való toporgás, éjszakázás, vitte a keresetet.

DIÓSZEGI BALÁZS RAJZA